

Tajemství a výklad
pohádek

Honza málem králem

Jana Šintáková Michalíková

TAJEMSTVÍ A VÝKLAD
POHÁDEK
HONZA MÁLEM
KRÁLEM

Jana Šintáková Michalicová

MOTTO

*„...ale co je světu bláznovstvím, to vyvolil Bůh, aby zahanbil moudré, a
co je slabé, vyvolil Bůh, aby zahanbil silné.“*

BIBLE (1 KOR 1,27)

VĚNOVÁNÍ

Tuto knihu věnuji všem snílům.

PODĚKOVÁNÍ

Pavlovi, mému muži,
Honzovi, mému synovi,
C. G. Jungovi¹,
Bohu,
vydavateli knihy.

¹ Poznámka k terminologii: v textu ponechávám latinské tvary (*Animus, coniunctio*) ve skloňování tradičně užívaném v českých překladech Junga, tedy v jungovské (latinizující) podobě, která se už od 60.–90. let až dodnes drží v odborném diskurzu, a to zcela záměrně – jako výraz úcty k jejich archetypální povaze.

ÚVOD

Tato kniha se zabývá psychologickým výkladem tradiční pohádky Honza málem králem, která se řadí ke klasickým českým lidovým pohádkám. Čtenář této knihy má možnost nahlédnout archetypální postavu Honzy i samotný příběh v nečekaně odlišném, symbolickém světle, a odhalit hlubší psychologické významy, které se za zdánlivě prostým dějem ukrývají.

Ústředním motivem příběhu je liminální období na individuální cestě Honzy. Tento přechodový mezistav představuje práh mezi dvěma životními stavy, zde v pohádce mezi kolektivním nevědomím a vědomím, kde se stará identita rozpadá, zatímco nová se teprve utváří. Matka, pec a symbolický „matriarchát“ zde zastupují překážky, které Honzovi brání vykročit na cestu individuace. Archetyp Smrti zde symbolizuje přechodový rituál, skrze nějž Honza přechází z chlapectví do dospělosti a na konci příběhu nalézá i Jungův archetyp *Bytostného Já*. Po vykonání zkoušky se pohádkový hrdina navrací domů – Honza získává své vlastní „království“.

Co činí můj výklad „hloupého“ Honzy jedinečným? Výklad směřuje do hloubky více než do šířky a odhaluje skryté významy postav i děje. Text je zde koncipován jako samostatná studie, zároveň však náleží do širšího souboru analýz pohádkových příběhů s názvem Tajemství a výklad pohádek – Velké dědictví duše. V textu této knihy

se zaměřuji na interpretaci příběhu o domněle „hloupém“ Honzovi – prostřednictvím jungovské archetypální psychologie, gnostické i východní filozofie, alchymie, religionistiky a zároveň ve světle sefirotického stromu života Ilán. Odhaluji životní moudrost příběhu, která vypovídá o pýše ve společnosti ovládané převahou racia. Dále se zaměřuji na odkrytí archetypů, např. archetypu pohlcující *Matky*. Okrajově se dotknu i symbolů, např. pecnu chleba.

Propojuji různé tradice, protože archetypy a mýty jsou univerzální a prolínají se napříč kulturami. Uvedené duchovní a myšlenkové proudy navracím k jejich společnému prameni – univerzální moudrosti, jak ji chápe perenní filozofie. Můj přístup není jednostranný, ale komplexní a zároveň transdisciplinární. Tvořím tak nový most mezi archetypálními příběhy a duchovními mapami lidské psyché.

Čím se jako autorka odlišuji a vymezuji? Mezi nejvýznamnější průkopníky psychologického výkladu pohádek patří Bruno Bettelheim, zastánce freudovského přístupu, a Marie-Louise von Franz, dlouholetá spolupracovnice C. G. Junga. Existují příklady, kde se individuální rovina projevuje výrazněji, proto pokud bychom pohádku četli výhradně z kolektivní perspektivy, osobní *Stín* a proces individuace by ustoupili do pozadí. Už samotné pojetí pohádky jako symbolického obrazu individuačního procesu umožňuje její čtení z individuálního hlediska. Pohádka Honza málem králem začíná na

rovině individuální, ale Honza jako archetypový prostáček operuje v rovině archetypové – ve většině pohádek se vrstvy individuální a kolektivní prolínají. Moderní doba odklonem od tradičně kolektivního prožívání nabízí číst symbolické příběhy více na individuální rovině. Po vzoru Roberta Moore pracuji s jungovskou psychologií více z hlediska individuální psyché. Zabývám se pohádkou, jež obsahuje vývojovou linku hrdiny, z hlediska individuální transformace. Campbellův monomýtus ostatně dokazuje, že kolektivní psyché se manifestuje individuálně – v postavě hrdiny. Proto lze symbolické příběhy vnímat nejen jako kolektivní vzorce platné pro lidstvo obecně, ale i jako osobní materiál, který oslovuje jednotlivce.

Stejně jako Jung či Freud se domnívám, že hlubinné porozumění duši nemusí nutně vycházet z akademických institucí, ale z osobní zkušenosti, intuice a pozorování lidské psyché. V širším smyslu jsou za analytiky považováni všichni, kdo se zabývají některou z jejích forem: terapeuti, duchovní, šamani a mnozí ostatní.

Přeji Vám, milí čtenáři, abyste dokázali projít vlastními liminálními obdobími tak bravurně jako hrdina pohádky, a aby Vás provázela radost z objevování skrytých cest duše a porozumění, jak pohádky odrážejí psychologické a duchovní procesy člověka.

V Praze, srpen 2026

Jana Šintáková Michalicová

METODOLOGICKÝ RÁMEC

Abychom mohli hlouběji porozumět vybraným symbolickým příběhům a jejich psychologickým významům, je nejprve třeba stručně představit základní pojmy a koncepty, které tvoří teoretické zázemí tohoto výkladu. Metodologie vychází z jungovské a archetypální psychologie a slouží jako opora pro interpretaci. Pochopení těchto pojmů usnadní nejen orientaci v textu, ale i hlubší vhled do symboliky a psychiky lidské zkušenosti, kterou pohádky a mýty zrcadlí. Teoretickou část je možné přeskočit a vrátit se k ní kdykoli později.

Archetyp – základní vzorec, univerzální psychický obraz či motiv, který se opakovaně objevuje v lidské psyché napříč kulturami i historií. Mezi základní archetypy patří *Anima* (ženský princip v nevědomí muže), *Animus* (mužský princip v nevědomí ženy), *Stín* (nepřijaté a potlačené obsahy v nevědomí) a *Bytostné Já*, které představuje centrum a cíl psychické individuace, dále např. *Matka* a *Hrdina*. Patří do oblasti kolektivního nevědomí, což znamená, že nepřichází z osobní zkušenosti, ale je jakousi „dědičnou“ psychickou strukturou sdílenou lidmi. Může se dostávat i do vědomí, např. skrze pohádky, sny, umění nebo nečekaným vpádem z nevědomí.

„Dezintegrovaný² archetyp“ působí autonomně, není s ním navázán vztah ani není vědomě integrován. Vědomě se s archetypy pracuje v psychoterapii, ve spiritualitě či v kreativní tvorbě tak, že je lze rozpoznávat, zaujímat k nim postoj, vztah, vědomě integrovat či transformovat.

Naproti tomu archetypová postava představuje konkrétní narativní projev archetypu v příběhu, v kultuře nebo v individuální zkušenosti: *Hrdina* (Odysseus, Artuš, Superman), *Moudrý stařec* (Merlin, Gandalf, Yoda), *Stín* (Drákula, Darth Vader, Joker), *Velká matka* (Bohyně Gaia, Panna Marie, pohádková macecha).

V pohádkách vystupují maskulinní archetypy, které Robert Moore pojmenoval: *Kouzelník*, *Milovník*, *Válečník* a *Král*³. Tyto obrazy lze vnímat jako přeznačení čtyř základních principů, které v této knize nazývám: *Infimum malum*, *Éros*, *Logos* a *Summum bonum*. Analogicky lze odvodit i jejich femininní protějšky: *Stařena*, *Milenka*, *Matka* a *Panna*, jež korespondují s mužskými archetypy a vznikly převedením do ženského rodu. Použití řecko-latinského označení pro čtyři základní principy *Kvaternity* umocňuje jejich výmluvnost, neutrálnost z hlediska rodu, a tedy i univerzálnost.

² Archetypální obsah, jenž není zpracovaný ve vědomí do zkušenosti

³ MOORE, ROBERT– GILLETTE, DOUGLAS: Král, Válečník, Kouzelník, Milovník. Čtyři mužské archetypy

Archetypy nejsou statické – mění se, zrcadlí, prolínají a vstupují do konstelací, v nichž pohádkové postavy vzájemně hrají role doplňků s cílem podpořit vývoj hrdiny. Hrdina se setkává s archetypy, které mu chybí – potřebuje je integrovat, aby dosáhl psychické a archetypální úplnosti. Pohádková postava nese současně více archetypálních funkcí. Každý archetyp je ambivalentní – má dva stínové póly: aktivní a pasivní (např. zástupkyně *Velké Matky* je Panna Marie v světelném pólu a také Baba Jaga v stinném pólu).

Mezi dvěma neslučitelnými póly hrdina hledá třetí řešení – zralý střed, Jungovo coniunctio, Buddhovu zlatou střední cestu, která překračuje dualitu světla a tmy. Tuto trojpolární strukturu archetypů rozpracoval jungiánský analytik Robert Moore ve své knize. Např. nad archetypy *Tyrana* a *Slabocha* stojí zralý *Král* ve své plnosti; nad *Sadistou* a *Masochistou* se tyčí archetyp pravého *Válečníka*; nad bipolárně stínovými póly *Manipulátora* a *Nevíňátka* září *Kouzelník*; *Milovník* ve své plnosti stojí nad bipolárně stínovými podarchetypy *Casanovy* a *Impotentního milovníka*. Zatímco stínové extrémy vedou k rozkladu, zralý archetyp představuje syntézu a transcendentní třetí možnost.

Integrace – není jen intelektuální skrze pochopení významu a začlenění zkušenosti do vědomí, ani jen emocionálně-energetická, ale celostní – dotýká se psyché, těla, mysli i ducha. Psyché je „energetický

system“, je-li část osobnosti odštěpena (např. *Stín*, komplex, trauma), vyčleněná část se projevuje skrze symptomy: sny (na symbolické rovině), myšlenky (na intelektuální rovině), afekty (na emoční rovině), somatiku (na tělesné rovině). Skrze integraci se energie navrácí do celku psychické struktury a stává se znovu dostupnou vědomí. Pocitově to může působit jako „návrat síly“, uvolnění, rozšíření prostoru v sobě. Slovo integrace je technický zastřešující pojem pro: tiché vítězství nad inflací archetypu, uvědomění si archetypálního působení bez jeho přijetí, integraci energie, stažení projekcí, iluzí a identifikací, zkrocení dezintegrovaného archetypu a symbolickou práci (např. s pohádkami, mýty, sny), pojmenování a změnu vzorců chování. Archetyp nelze „plně“ integrovat, integruje se pouze vztah k archetypu, znovu a spirálovitě na různých úrovních vědomí.

Individuační proces – Jungův ústřední princip vývoje osobnosti, zahrnující nejen cestu do vlastního nitra a k vědomému vztahu s nevědomím, ale i integraci archetypů, nesení osamělosti vlastního postoje, oddělení od slepé identifikace s kolektivem a oproštění od potřeby potvrzení. Jelikož nejhlubší a nejdůležitější setkání je „setkání se sebou samým“, naznačuje, že pramen moudrosti a vedení je uvnitř jednotlivce, nikoli v autoritách. Židovský strom Ilán, Campbellův monomýtus a „cesta hrdiny“ jsou mytologickou paralelou procesu

individuace. Individuační cesta není hned cestou hrdiny, ale cestou k hrdinství — tedy k vnitřní celistvosti. Hrdinství není boj se světem, nýbrž hrdinská odvaha čelit vlastnímu nevědomí, čím se nakonec sjednotí protiklady v psyché. Bojovník vítězí pro vlastní ego a slávu, kdežto hrdina bojuje za vyšší principy: řád, spravedlnost, pravdu a lásku. Na individuační cestě je nutno projít různými archetypy jako etapami vnitřního vývoje osobnosti k hrdinství.

Kořeny prastarého duchovního procesu lze nalézt v mytologii a náboženské tradici, kde se objevuje jako hledání celistvosti, spásy nebo osvícení. Proces individuace lze na psychické úrovni definovat jako integraci duše, léčbu a sjednocení vnitřních protikladů. Na symbolické úrovni bývá personifikován alchymistickými postavami Sol a Luna nebo pohádkovou svatbou krále a královny. Na archetypální úrovni symbolizuje coniunctio středu osobnosti s *Bytostným Já*. A konečně, na spirituální úrovni jde o mysterium coniunctionis – sjednocení s Bohem, s Kosmem, s prapodstatou bytí. Individuace není cesta k dokonalosti, výkon, ale cesta k pravdivosti – nejde jen o dosažení cíle, ale o celý proces.

Hrdina – již tisíce let existují následující vývojové typy hrdinů, které se mohou vzájemně prolínat. Von Franz je na základě Jungových výzkumů a svých vlastních pozorování pojmenovala takto: *Prostáček* (Simpleton, např. Hloupý Honza), *Kejklíř* (Trickster,

jako Grinch či čert), *Hrdina* (Princ Bajaja jako vnitřní Hrdina, Odysseus jako moudrý Hrdina, Herkules jako silný Hrdina, Átrej jako dětský Hrdina), nevinný a krásný mladík (Narcis, Ivan) a *Čaroděj* (Mojžíš, Merlin, Gandalf). Zvláštností je archetyp *Puer aeternus* (Petr Pan), který se vývoji brání a jako věčný chlapec není na cestě hrdiny, ale zůstává ve fázi před cestou.

Stín – v jungovské psychologii je částí osobnosti, obsahující potlačené, nevědomé a tabuizované aspekty ega –vše, co člověk nechce (či nemůže) vědomě přijmout jako součást sebe sama. *Stín* může být negativní povahy (hněv, závist, krutost, touha po moci), ale i pozitivní povahy, tedy živoucí, tvořivé, vitální dary (touha po svobodě, kreativita, krása, radost, hojnost, estetika, sexualita, odvaha). Kdo *Stín* ignoruje či popírá, je jím ovládnut z nevědomí (např. formou projekce na druhé – „*zlo je všude kolem, jen ne ve mně*“). Kdo odštěpený *Stín* vědomě zpracovává, ten jej integruje, a tím i roste. U morálně silných lidí bývá jejich odštěpený *Stín* nejsilnější, mnohdy v podobě nemoci. Kdo si je plně vědom temnoty, jejím destruktivním účinkům se vyhne, a *Stín* využije jako potenciál, tvořivost a energii, přitom negativitu dokáže zpracovat – tu svou i cizí. Integrovat lze pouze dříve potlačený *Stín*. Integrace *Stínu* neznamena destruktivní chování ani programově mechanickou dobrotu – naopak, postačuje